

Biebrzański
Park Narodowy

Poznaj rośliny Biebrzańskiego Parku Narodowego

Agnieszka Henel

Poznaj rośliny Biebrzańskiego Parku Narodowego

Broszura została wydana w ramach Programu aktywnej edukacji prowadzonej przez Biebrzański Park Narodowy pn. „Z myślą o przyszłości – chrońmy i dbajmy o środowisko”, w zakresie programu priorytetowego Edukacja ekologiczna.

Broszura została sfinansowana ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Za treści zawarte w broszurze odpowiada wyłącznie Biebrzański Park Narodowy.

Agnieszka Henel

Poznaj cenne rośliny Biebrzańskiego Parku Narodowego

Świat roślin naczyniowych Biebrzańskiego Parku Narodowego jest niezwykle bogaty i różnorodny, liczy 1006 gatunków. Skąd takie bogactwo flory? Park zlokalizowany jest w wyjątkowej krainie – północno-wschodniej Polsce. Jej cechą jest przejściowość wynikająca z usytuowania na granicy Europy wschodniej i zachodniej. Z tego względu we florze Parku obecne są elementy geograficzne północne i południowe, wschodnie i zachodnie. Nie tyl-

ko położenie geograficzne ma znaczenie. Istotne jest zróżnicowanie siedlisk w obrębie jednej formy przestrzennej – doliny rzecznej.

Ogromne i otwarte przestrzenie torfowisk niskich są ostoją roślin arktycznych i borealnych, w tym reliktywów polodowcowych (glacjalnych). Te ostanie są pamiątką okresu lodowcowego, kiedy przywędrowały na tereny położone bardziej na południe od ich zwykłego miejsca występowania.

Torfowisko niskie

Zmiennowilgotna łąka trzęślicowa

Mimo ocieplenia klimatu nie wyginęły, ale przetrwały w refugiach o sprzyjających warunkach klimatycznych, np. na torfowiskach. W Parku większość reliktywów polodowcowych związana jest ze zbiorowiskami torfowisk niskich i mechowisk.

Pośród otwartych bagien znajdują się wyniesienia mineralne o zróżnicowanej wielkości i wysokości zwane potocznie grądzikami, które są ostoją gatunków ciepłolubnych. W ich obrębie rozwija się odmienna roślinność, są one porośnięte lasami grądowymi, świetlistymi dąbrowami, łąkami trzęślicowymi oraz murawami: szczytlichowymi, bliźniczkowymi, ciepłolubnymi napiaskowymi i kserotermicznymi. Jedynie na grądzikach rosną tak cenne i chronione gatunki jak: gółka długoostrogowa, goździk pyszny, kosaciec bezlistny, leniec bezpodkwiatkowy, mieczyk dachówkowaty, obuwik pospolity, pluskwica europejska, pszczołnik wąskolistny czy zawilec wielkokwiatowy.

Biebrzański PN prezentuje się pod względem liczby gatunków dość dobrze na tle naszych pozostałych parków narodowych. Podobną liczbę stwierdzono w Wigierskim PN (1010), Poleskim PN (1000), mniej w Bieszczadzkiem PN (830), Świętokrzyskim PN (865), Narwiańskim PN (704), a więcej w Tatrzańskim PN (1182)

i Kampinoskim PN (ok. 1450). Na szczególną uwagę zasługują występujące w Parku gatunki zagrożone w krajach Unii Europejskiej, ujęte w załączniku II dyrektywy siedliskowej, są to: leniec bezpodkwiatkowy, lipiennik Loesela, obuwik pospolity, rzepik szczeciński, sasanka otwarta, skalnica torfowiskowa i starodub łąkowy. W Parku występuje 38 gatunków roślin z wysokimi kategoriami zagrożenia w kraju, zamieszczone w Polskiej czerwonej księdze roślin, w tym 10 krytycznie zagrożonych wyginięciem (kategoria CR), 10 zagrożonych (kategoria EN) i 18 narażonych na wyginięcie (kategoria VU).

Ta niewielka broszurka ma za zadanie zapoznanie czytelnika z wybranymi najpiękniejszymi i najcenniejszymi przedstawicielami flory biebrzańskiej. Większość z nich uważny obserwator odnajdzie w okolicy szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych Parku. Są one na tyle okazałe i charakterystyczne, że ich rozpoznanie nie nastręcza trudności. Tylko niektóre spośród prezentowanych gatunków znajdują się w miejscach niedostępnych dla odwiedzających Park.

Arnika góraska

Arnica montana L., rodzina: astrowate *Asteraceae*

Występowanie

Występuje w północno-wschodniej i południowo-zachodniej części kraju. W Parku jest gatunkiem bardzo rzadkim, znanym z niewielu stanowisk zlokalizowanych w basenie górnym Biebrzy (1 stanowisko), basenie środkowym (3) i w basenie dolnym Biebrzy (2).

Morfologia

Okazała roślina 20–60 cm wysokości. Łodyga i liście są owłosione. Liście przyziemne zebrane w rozetę są całobrzegie i odwrotnie jajowate, a liście łodygowe – siedzące i ułożone naprzeciwlegle. Na łodydze znajduje się od 1 do 5 koszyczków kwiatowych, złożonych z licznych, żółtopomarańczowych kwiatów. Kwiaty środkowe są obupłciowe i rurkowate

a brzeżne – żeńskie i języczkowe. Owocem jest wydłużona nietupka z puchem kielichowym.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko

Bylina kłączowa, kwitnie od końca maja do sierpnia. Kwiaty zapylane są przez błonkówki, muchówki i motyle. Jest gatunkiem światłolubnym. Preferuje gleby niezbyt żyzne i umiarkowanie kwaśne. Rośnie na murawach bliźniczkowych, prześwietlonych borach świeżych i ich okrajkach.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Zagrożeniem jest zarastanie stanowisk przez podrost drzew i krzewy oraz ekspansja orlicy pospolitej. Ta kłączowa paproć potrafi całkowicie opanować siedlisko i wyprzeć inne, mniej konkurencyjne gatunki roślin. Na wybranych stanowiskach realizowane są zabiegi ochrony czynnej, m.in. ręczne usuwanie orlicy pospolitej, karczowanie podrostu drzew i krzewów oraz koszenie.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Gatunek narażony na wyginięcie, ujęty w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria zagrożenia VU).
- Relikt polodowcowy (glacialny) we florze Polski.
- Populacja arniki w Biebrzańskim PN jest jedną z najliczniejszych w kraju.

Brzoza niska

Betula humilis Schrank, rodzina: brzozowate *Betulaceae*

Występowanie

Występuje w północnej i wschodniej części kraju. W Parku najwięcej stanowisk i największe populacje spotkamy w basenie górnym Biebrzy (m.in. w okolicy Szuszałewa), rośnie w niektórych rejonach basenu środkowego (np. w okolicy Grząd, Brzezin Kapickich i tzw. Trójkąta), w basenie dolnym ma nieliczne stanowiska (na Bagnie Ławki).

Morfologia

Silnie rozgałęziony krzew osiągający do 2,5 m wysokości o czerwonobrunatnej korze. Liście są krótkoogonkowe i małe, ich blaszka jest okrągławo-jajowata i nieregularnie ząbkowana. Kwiaty męskie i żeńskie tworzą oddzielne wiotkie i zwisające kwiatostany (kotki).

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko

Kwitnie od kwietnia do maja i jest wiatropylna. Rośnie na torfowiskach mszystych, torfowiskach niskich, w zaroślach wierzbowo-brzozowych, olsach i brzezinach bagiennych.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Największym zagrożeniem jest przesuszenie siedlisk gatunku w wyniku zmian klimatycznych (susze, skrócenie okresów śnieżnych, obniżenie poziomu wód gruntowych). Kolejne zagrożenie to konkurencja ze strony rodzimych gatunków wierzby, brzozy omszonej i brzozy brodawkowatej. W trakcie wykonywania zabiegów ochrony czynnej na otwartych bagnach, polegających na odkrzaczaniu i koszeniu, największe skupienia brzozy niskiej są wyłączone z działań.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Gatunek zagrożony wyginięciem, zamieszczony w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria EN).
- Relikt polodowcowy, który przywędrował z północy pod koniec plejstocenu.
- Tworzy mieszańce z brzozą brodawkowatą i omszoną.

Czarcikęsik Kluka

Succisella inflexa (Kluk) Beck, rodzina: przewiertniowate *Caprifoliaceae*

Występowanie

Ma ograniczony zasięg występowania niemal wyłącznie do wschodniej części kraju, jedno stanowisko znajduje się w Wielkopolsce. W Parku jest gatunkiem częstym, który ma liczne stanowiska w basenie środkowym i dolnym Biebrzy. Można go zobaczyć m.in. na łąkach koło Goniądza.

Morfologia

Bylina osiągnąca wysokość 30–60 cm o rozgałęzionym i pełzającym kłęczu. Łodyga jest naprzeciwlegle ulistniona, pokłada się i zakorzenia w węzłach. W górnej, wzniesionej części tworzy rozgałęzienia, na których znajdują się kwiatostany. Mają one kulisty kształt i składają się z drobnych, bladoliliowych kwiatów. Owocami są orzeszki o gruszkowatym kształcie i z głębokimi bruzdami.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Kwitnie od czerwca do września. Liczne, niewielkie kwiatostany odwiedzane są chętnie przez pszczoły. Rośnie na różnych typach wilgotnych łąk, najczęściej na zmiennowilgotnych łąkach trzęślicowych, łąkach selernicowych i ziołoroślowych, a także na obrzeżach wyniesień mineralnych zwanych grądzikami, zlokalizowanych wśród bagien.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska tego gatunku są zagrożone zarastaniem przez drzewa i krzewy oraz odwodnieniem. Ochrona czynna polega na ekstensywnym koszeniu łąk późnym latem i jesienią.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Narażony na wyginięcie w kraju, ujęty w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria VU).
- Po raz pierwszy opisany w 1788 roku przez księdza Krzysztofa Kluka. Nazwa gatunkowa została nadana dla uczczenia nazwiska odkrywcy.
- Różni się od podobnego, ale znacznie pospolitszego czarcikęsa łąkowego drobniejszymi, kulistymi kwiatostanami, długim i płozącym się kłęczem. Kwiatostany czarcikęsa łąkowego są ciemniejsze, koloru fioletowego, a kłęcz jest krótkie, czarne i walcowate.

Gnidosz królewski

Pedicularis sceptrum-carolinum L., rodzina: zarazowate *Orobanchaceae*

Występowanie

Najczęściej występuje w wschodniej i północno-wschodniej Polsce. W Parku jest gatunkiem rzadkim. Stanowiska znajdują się w basenach górnym Biebrzy (m.in. koło Szuszałewa) oraz dolnym (na Bagnie Ławki).

Morfologia

Okazała bylina od 30 do 100 cm wysokości o pojedynczej, sztywno wzniesionej łodydze z nielicznymi, skrętolegle ustawionymi liśćmi. Liście odziomkowe skupione są w różyczkę. Ich blaszki mają kształt lancetowaty i są pierzastodzielne. Duże kwiaty do 4 cm długości zebrane są w luźny i kłosowaty kwiatostan. Korona kwiatów dwuwargowa, siarkowożółta, dolna warga jest na szczycie czerwona. Owocem jest torebka otwierająca się dwoma kłapami.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Jest półpasożytem korzeniowym, czerpie wodę i sole mineralne za pomocą ssawek wnikających do korzeni traw. Kwitnie od czerwca do sierpnia. Rośnie na mechowiskach i torfowiskach niskich.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska gnidosza królewskiego są zagrożone przesuszeniem siedlisk, spowodowanym zmianami klimatycznymi, a także zarastaniem przez drzewa i krzewy, głównie olsze czarne, brzozy omszone i wierzby. Sposobem ochrony jest odkrzaczanie i ręczne koszenie siedlisk gatunku.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zagrożony wyginięciem, umieszczony w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria EN).
- Nazwa rodzajowa nawiązuje do używania naparu z tej rośliny w dawnej medycynie ludowej przeciwko gnidom (jajom wszy).
- Kwiatostany gnidosza królewskiego są przysmakiem łosi.

Goryczka wąskolistna

Gentiana pneumonanthe L., rodzina goryczkowate *Gentianaceae*

Występowanie

Obszar całego kraju. W Parku jest gatunkiem częstym. Największe i najliczniejsze stanowiska znajdują się w basenie środkowym Biebrzy. Można ją podziwiać m.in. na łąkach w okolicy Goniądza.

Morfologia

Roślina z cienkim kłęczem o wysokości 10–80 cm. Łodyga cała ulistniona, pojedyncza, rzadziej słabo rozgałęziona w górnej części. Liście z wierzchu lśniące, lancetowate z podwiniętym brzegiem, siedzące, parami zrosnięte w nasadzie. Kwiaty duże, długości 3–5 cm, ciemnoniebieskie z pięcioma nakrapianymi zielonymi smugami, od wewnątrz jasno punktowane. Ustawione po 1–3 w kątach najwyższych liści tworzą wydłużony kwiatostan. Owocem jest torebka.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, kwitnie od czerwca do września. Kwiaty zamykają się na noc i w temperaturze poniżej 19°C, zapylane są przez trzmiele, możliwe jest też samozapylenie. Rośnie na zmiennowilgotnych łąkach trzęślicowych, łąkach selernicowych oraz na torfowiskach niskich.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska goryczki zagrożone są zarastaniem przez drzewa i krzewy. Sposobem ochrony tego gatunku jest odkrzaczanie i koszenie jego siedlisk.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zamieszczona na *Polskiej czerwonej liście paprotników i roślin kwiatowych* wśród gatunków narażonych na wyginięcie.
- Roślina lecznicza, dawniej stosowana w chorobach płuc; łacińska nazwa gatunkowa (*pneumon* = płuco) nawiązuje do tych właściwości.
- Roślina żywicielska chronionego i zagrożonego gatunku motyla – modraszka alkona.

Goździk pyszny

Dianthus superbis L., rodzina goździkowate *Caryophyllaceae*

Występowanie

Występuje na niżu i w niższych położeniach górskich. W Parku jest gatunkiem częstym, spotykanym na obszarze całej doliny. Najwięcej jego stanowisk znajduje się w basenie środkowym doliny Biebrzy.

Morfologia

Roślina o wysokości 20–50 cm, zielona lub zielonosiwa. Łodyga prosta, wzniesiona i rozgałęziona w górze. Liście wąskie, zastrzone, całobrzegie, zrosnięte po dwa nasadami. Kwiaty duże, blad różowe lub różowe o średnicy ok. 6 cm, o delikatnym, przyjemnym zapachu zbliżonym do wanilii. Płatki korony są postrzępione do ¾ długości. Owocami są torebki.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, kwitnie od czerwca do sierpnia. Rośnie na grądzikach w płatach zmienno-wilgotnych łąk trzęślicowych. Kwiaty zapylane są przez motyle z rodziny zawisakowatych, które posiadają długą ssawkę, niezbędną do pobrania nektaru, znajdującego się głęboko w rurce kwiatowej.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Zagrożeniem jest zarastanie siedlisk gatunku przez drzewa i krzewy oraz zagłuszenie przez trzcinnik piaskowy. Ochrona czynna polega na odkrzaczaniu i ekstensywnym koszeniu.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zamieszczony na *Polskiej czerwonej liście paprotników i roślin kwiatowych* wśród gatunków narażonych na wyginięcie.
- Nazwa łacińska *Dianthus*, używana już w starożytności, wywodzi się od greckiego *Dios anthos* – kwiat Zeusa.
- Od tego gatunku pochodzi wiele mieszańców uprawianych jako rośliny ogrodowe.

Obuwik pospolity

Cypripedium calceolus L., rodzina storczykowate *Orchidaceae*

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Kwitnie w maju i czerwcu. Kwiaty zapylane są przez samce pszczolinek, które wabione są ich barwą i zapachem. Rośnie w obrębie grądzików w prześwietlonych lasach grądowych oraz w ciepłolubnych zaroślach. Preferuje gleby zasobne w węglan wapnia.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska obuwika zagrożone są przede wszystkim przez nadmierny rozwój podszyciu w widnych lasach i na okrajach. Pogorszenie warunków świetlnych przyczynia się do słabego kwitnienia i owocowania okazów. Na wybranych stanowiskach ochrona czynna polega na regulowaniu składu i pokrycia warstwy krzewów.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Narażony na wyginięcie, zamieszczony w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria VU).
- Zanikający w innych krajach europejskich, uwzględniony w załączniku II dyrektywy siedliskowej.
- Biebrzańska populacja obuwika należy do jednych z największych w kraju.

Występowanie

Storczyk ten, wbrew nazwie, nie jest pospolitą rośliną. Spotyka się go na nielicznych i rozproszonych stanowiskach na obszarze całego kraju. W Parku występuje wyłącznie w basenie dolnym Biebrzy.

Morfologia

Najokazalszy i najpiękniejszy polski przedstawiciel rodziny storczykowatych. Osiąga do 50 cm wysokości. Kwiaty są duże o średnicy 4–5 cm. Wydzielają delikatny i przyjemny zapach, przypominający wanilię i cytrynę. Nie produkują nektaru. Należą do grupy kwiatów pułapkowych. Charakterystyczną jest siarkowożółta warżka w kształcie trzewika (stąd nazwa rodzajowa – obuwik). Jest ona duża, rozdęta, a krawędzie ma podwinięte do środka i silnie woskowane.

Lipiennik Loesela

Liparis loeselii (L.) Rich., rodzina storczykowate *Orchidaceae*

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Kwitnie od maja do sierpnia. Rośnie na mechowiskach i torfowiskach niskich zasobnych w węglan wapnia.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Gatunek bardzo wrażliwy na odwodnienie siedlisk i mało odporny na konkurencję wysokich bylin i oświetlenie przez drzewa oraz krzewy. Ochrona czynna jego stanowisk polega na usuwaniu podrostu drzew i krzewów oraz ekstensywnym koszeniu.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zagrożony w całej europejskiej części zasięgu, ujęty w załączniku II dyrektywy siedliskowej.
- Narażony na wyginięcie, zamieszczony w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria VU).
- Biebrzańska populacja lipiennika Loesela jest jedną z największych w Polsce.

Występowanie

Występuje na rozproszonych stanowiskach na niżu i w pasie wyżyn. W Parku jest gatunkiem rzadkim. Głównym obszarem jego występowania jest basen górny, m.in. okolice Szuszałewa. Spotykany jest w basenie dolnym, ale rzadziej i na niewielu stanowiskach.

Morfologia

Niepozorny przedstawiciel rodziny storczykowatych dorastający do 20 cm wysokości. Łodyga w części nasadowej jest bulwiasto zgrubiała i otulona pochwami liściowymi. U nasady pędu znajdują się dwa liście (rzadziej trzy), żółtawozielone, wzniesione ku górze, o szerokolancetowatej blaszce. Kwiatostan luźny, kilkukwiatowy, kwiaty drobne i żółtozielone, warżka o brzegu karbowanym 2–3 razy szersza od działek.

Kosaciec syberyjski

Iris sibirica L., rodzina kosaćcowate *Iridaceae*

Występowanie

Występuje na niżu i w pasie wyżyn południowych, w Karpatach ma pojedyncze stanowiska w niższych położeniach. W Parku jest gatunkiem częstym. Jego największe i najliczniejsze stanowiska skupiają się w basenie środkowym Biebrzy.

Morfologia

Okazała roślina do 80 cm wysokości z grubym i płożącym się kłączem. Łodyga wzniesiona, prosta i pusta w środku, w górze słabo rozgałęziona. Liście wąskie, trawiaste, krótsze od łodygi. Kwiaty duże, niebieskawioletowe, wyrastają w pachwinach przysadek na szypułkach w liczbie 1–3. Owocem jest gruba i poprzecznie pomarszczona torebka.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, geofit, kwitnie od maja do czerwca. Kwiaty zapylane są przez trzmiele. Rośnie na zmiennowilgotnych łąkach trzęslicowych, wykształconych na glebach organicznych (przesuszonych torfach) i na glebach mineralnych na grądzikach.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Głównym zagrożeniem jest zarastanie stanowisk przez drzewa i krzewy. Podstawowe działania ochronne polegają na ekstensywnym koszeniu łąk, dzięki czemu zachowują one otwarty charakter.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zamieszczony na *Polskiej czerwonej liście paprotników i roślin kwiatowych* wśród gatunków narażonych na wyginięcie.
- Polska nazwa nawiązuje do liści rośliny przypominających ostrze kosy.
- Wielobarwne kwiaty z rodzaju *Iris* zawdzięczają swą nazwę greckiej bogini tęczy *Iris* – postance bogów.

Kukułka krwista

Dactylorhiza incarnata (L.) Soó, rodzina storczykowate *Orchidaceae*

Występowanie

Kukułka krwista występuje w dwóch odmianach barwnych: różowej (kukułka krwista typowa) i bladeżółtej (kukułka krwista żółtawa). Odmiana typowa występuje na obszarze całego kraju, odmiana żółtawa jest o wiele rzadsza i spotykana przede wszystkim w północnych i północno-wschodnich rejonach. W Parku odmiana typowa występuje bardzo często i na wielu stanowiskach. Stanowiska kukułki krwistej odmiany żółtawej są mniej liczne i skupiają się w basenie dolnym (Bagno Ławki) oraz w basenie górnym Biebrzy (m.in. w okolicy Szuszałewa).

Morfologia

Roślina o 30–60, a nawet do 100 cm wysokości, o masywnych i podzielonych bulwach. Łodyga jasnozielona, wzniesiona, pusta

w środku i lekko kanciasta. Liście w liczbie 4–6 są lancetowate i ostre, zwykle wniesione ku górze, skrętolegle ułożone na łodydze, najczęściej nie mają plam. Kwiaty mają barwę różową do krwistoczerwonej (odmiana typowa). Zebrane są w gęsty, walcowaty kwiatostan o długości do 20 cm. Warżka, czyli przekształcony płatek okwiatu (powabnia i lądowisko dla owadów zapylających), jest niepodzielona, rombowa, z ciemnymi plamami i liniami. Owocem jest torebka, w której znajduje się do kilku tysięcy bardzo drobnych nasion.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko

Bylina, geofit, kwitnie od końca maja do początku lipca. Kwiaty nie produkują nektaru. Zapylane są przez niedoświadczonych, młode królowe trzmieli. Owady oszukuje obecność ostrogi, w której u innych gatunków znajduje się nektar. Rośnie na wilgotnych i bagiennych łąkach, turzycowiskach, torfowiskach niskich i mechowiskach.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska gatunku zagrożone są odwadnianiem, zarastaniem przez drzewa i krzewy oraz ekspansją trzciny. Działania ochronne polegają na ekstensywnym koszeniu bagien.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Kukułka krwista odmiany żółtawej jest ujęta w *Polskiej czerwonej księdze roślin* wśród gatunków zagrożonych wyginięciem (kategoria EN).

Leniec bezpodkwiatkowy

Thesium ebracteatum Hayne, rodzina sandałowcowate *Santalaceae*

Występowanie

Notowany na rozproszonych stanowiskach na niżu, głównie w północnej i wschodniej części kraju. W Parku jest gatunkiem rzadkim, którego występowanie ograniczone jest do grądzików i wydm basenu środkowego Biebrzy. Można go zobaczyć m.in. na Grzędach (uroczysko Nowy Świat).

Morfologia

Niepozorna roślina o oliwkowozielonej barwie, osiągająca 10–30 cm wysokości. Proste i nierozgałęzione łodygi wyrastają z rozłogów płozącego się kłącza. Na łodydze znajdują się liczne, skrętolegle ułożone równowąskie liście. Małe, białe kwiaty wyrastają pojedynczo na krótkiej szypułce i zebrane są w luźne grono z pęczkiem

liści na szczycie. Owoce są niewielkie, długości ok. 2 mm, kształtu kulistojajowego i podłużnie żeberkowane.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Półpasożytnicza bylina, która czerpie wodę i sole mineralne za pośrednictwem ssawek z korzeni innych roślin. Kwitnie w maju i czerwcu, kwiaty zapylane są przez owady. Preferuje suche i ciepłe siedliska jak ciepłolubne okrajki, murawy napiaskowe i kserotermiczne. Często rośnie masowo, tworząc zwarte łany.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Głównym zagrożeniem jest zarastanie stanowisk przez krzewy i podrost drzew, a także przez ekspansywne rośliny zielne jak: jeżyny, malinę właściwą i trzcinnik piaszkowy. Zabiegi ochronne polegają na usuwaniu podrostu drzew i krzewów, koszeniu ręcznym i wypasie.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zagrożony w Europie, ujęty w załączniku II dyrektywy siedliskowej.
- Zamieszczony w *Polskiej czerwonej księdze roślin* wśród gatunków narażonych na wyginięcie (kategoria VU).
- Biebrzański PN jest jedną z najważniejszych ostoi tego gatunku w kraju.
- Roślina trująca.

Lilia złotogłów

Lilium martagon L., rodzina liliowate *Liliaceae*

Występowanie

W kraju spotykana częściej w górach niż na niżu. W Parku występuje na całym obszarze, ale niezbyt często. Najwięcej stanowisk ma w basenie środkowym Biebrzy. W basenie górnym można ją zobaczyć w lesie Trzyrzeczki, w basenie środkowym – na Górze Skobla oraz na Grzędach w okolicy drogi na Nowy Świat.

Morfologia

Okazła roślina do 1,5 m wysokości z nierozgałęzioną, sztywną łodygą, w górnej części często purpurowo nakrapianą. Na łodydze znajdują się siedzące liście, zebrane w 2–4 nibyokółki. Ich blaszka jest podłużna, całobrzega i wyraźnie unerwiona. Na szczycie pędu rozwija się luźny kwiatostan złożony z kilku–kilkunastu kwiatów. Kwiaty

ciemnoróżowe, z ciemnymi plamkami. Składają się z 6 działek odwiniętych ku górze, słupka i 6 pręcików o dużych purpurowo-czerwonych pylnikach. Owocem jest duża torebka z płaskimi, ciemnożółtymi i szerokooskrzydłonymi nasionami rozsiewanymi przez wiatr.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko

Bylina cebulowa, kwitnie w czerwcu i lipcu. Kwiaty produkują nektar i wabią owady barwą oraz zapachem. Zapylenia dokonują motyle z rodziny zawisakowatych, które długą trąbką spijają nektar w locie, zawisając w powietrzu. Przy braku zapylaczy dochodzi do samozapylenia. Rozmnaża się generatywnie oraz wegetatywnie za pomocą cebul potomnych. Rośnie w żyznych lasach liściastych (głównie w grądach), ale też na wyniesieniach mineralnych – w płatach ciepłolubnych dąbrów, ciepłolubnych okrajków i na łąkach trzęślicowych. W miejscach bardziej otwartych i lepiej nasłonecznionych okazy liliii złotogłów kwitną obficie.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska znajdujące się w lasach objęte są ochroną bierną. Łąki trzęślicowe z udziałem liliii złotogłów są ekstensywnie koszone.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Roślina o właściwościach leczniczych, używana w dawnej medycynie ludowej.
- Cebule liliii złotogłów zawierają dużą ilość skrobi, dawniej były uważane za przysmak i spożywane na różne sposoby: na surowo, pieczone lub gotowane.

Mieczyk dachówkowaty

Gladiolus imbricatus L., rodzina kosaćcowate *Iridaceae*

Występowanie

Dawniej rozpowszechniony na całym obszarze kraju, obecnie rzadki na niżu, w górach występuje częściej. W Parku nieliczne stanowiska mieczyka skupione są w basenie środkowym Biebrzy. W basenie dolnym znany jest jedynie z okolic Giełczyna.

Morfologia

Okazała roślina o wysokości do 80 cm z podwójną bulwą. Dolna jest starsza i z niej wyrasta w następnym roku bulwa potomna. Jego łodyga jest sztywna, pojedyncza oraz nierozgałęziona, z 2–4 szablami i zastrzonymi liśćmi o szerokości 2 cm. Kwiaty liliowopurpurowe, duże do 4 cm długości, zebrane w jednostronne, gęste grono. Owocem mieczyka jest

trójkanciasta torebka zawierająca liczne oskrzydłone nasiona, które są rozsiewane przez wiatr.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, kwitnie w czerwcu i lipcu. Kwiaty zapylane są przez błonkówki (głównie trzmiele). Występuje w obrębie grądziaków w płatach zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych i świetlistych dąbrów.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Zagrożeniem jest zarastanie stanowisk drzewami i krzewami oraz ekspansywnymi gatunkami zielnymi. Działania ochronne polegają na ręcznym koszeniu siedlisk mieczyka.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- W licznych odmianach uprawia się go jako roślinę ozdobną, ze względu na efektowne kwiaty.
- Polska, jak i łacińska nazwa (*gladius* = miecz, *gladiolus* to zdrobnienie i oznacza mały miecz), nawiązują do kształtu liści rośliny.

Pełnik europejski

Trollius europaeus L., rodzina jaskrowate *Ranunculaceae*

Występowanie

Występuje na obszarze całego kraju z wyjątkiem wyższych położeń górskich. W Parku jest gatunkiem częstym, przy czym najczęściej stanowisk i najliczniejsze populacje znajdują się w basenie środkowym Biebrzy, jedno stanowisko znane jest z basenu górnego Biebrzy.

Morfologia

Okazała roślina o wysokości 30–90 cm. Wytwarza krótkie kłaczki, z którego wyrasta naga, wzniesiona, ulistniona i nierozgałęziona łodyga zakończona jednym kwiatem, rzadziej słabo rozgałęziona z 2–3 kwiatami. Duże kwiaty o średnicy 3 cm, kuliste i pełne (stąd polska nazwa rodzajowa), jasno lub żółcistożółte, przypominają małą różę. Złożone są z licznych płatków nachodzą-

cych dachówkowato na siebie. Wewnętrzne płatki są przekształcone w wąskie miodniki z nektarem. W środku znajdują się liczne słupki i pręciki. Liście są ciemnozielone, błyszczące i skórzaste w dotyku, przy czym odziomkowe są 5-dzielne i długoogonkowe, a łodygowe mniejsze i bez ogonków. Owocem jest mieszek, wewnątrz którego znajdują się czarne i błyszczące nasiona.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, kwitnie od maja do czerwca. Zdarza się, że zakwita mniej obficie ponownie jesienią na skoszonych łąkach. Kwiaty wydzielają przyjemny zapach i zapylane są przez chrząszcze, muchówki oraz błonkówki. W czasie deszczu płatki stulają się, chroniąc pręciki i słupki. Podczas długotrwałych opadów, gdy kwiaty są zamknięte, możliwe jest samozapylanie. Rośnie na żyznej i próchniczej glebie, najczęściej na grądziakach i ich obrzeżach, w płatach zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych, a także na skrajach wilgotnych i widnych zagajników brzoźowych.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Stanowiska pełnika są zagrożone zarastaniem drzewami i krzewami oraz ekspansywnymi bylinami. Ochrona czynna polega na koszeniu siedlisk gatunku.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Ujęty na *Polskiej czerwonej liście paprotników i roślin kwiatowych* wśród gatunków narażonych na wyginięcie.
- Roślina trująca, sok powoduje zaczerwienienie i zapalenie skóry. Ze względu na swoje właściwości nie jest zgryzany przez zwierzęta.

Sasanka otwarta

Pulsatilla patens (L.) Mill., rodzina jaskrowate *Ranunculaceae*

Występowanie

Spotykana głównie w północnej i wschodniej części kraju oraz w południowym pasie wyżyn. W Parku występuje rzadko, na nielicznych stanowiskach. Można ją zobaczyć m.in. na poboczach Carskiej Drogi (basen dolny) oraz na Grzędach (basen środkowy).

Morfologia

Roślina do 20 cm wysokości z grubym kłaczem, cała srebrzyście owłosiona długimi i odstającymi włoskami. Na szczycie łodygi znajduje się jeden duży, dzwonkowaty kwiat o fioletowo-niebieskiej barwie wzniesiony i szeroko otwarty w czasie kwitnienia (stąd nazwa gatunkowa). Wewnątrz znajdują się liczne słupki i pręciki. Pod kwiatem na łodydze rozwijają się przysadki – siedzące listki podzielone na równowąskie łatki. Liście

odziomkowe rozwijają się po przekwitnięciu kwiatów. W trakcie dojrzewania owoców łodyga wydłuża się. Owoce to niełupki opatrzone długimi, pierzastymi ościami, pełniącymi rolę aparatu lotnego. Tworzą one charakterystyczny owocostan – puszystą kulkę.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, kwitnie w marcu i kwietniu. Kwiaty nie wytwarzają nektaru, ale produkują dużo pyłku i są chętnie odwiedzane przez owady (m.in. trzmiele). Rozmnaża się wyłącznie generatywnie. Rośnie na obrzeżach borów sosnowych, na poboczach dróg i na grądzikach – w płatach muraw napiaskowych oraz kserotermicznych.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Głównym zagrożeniem jest zarastanie stanowisk przez drzewa i krzewy, ekspansywne byliny takie jak maliny i jeżyny. Okazy rosnące na poboczach dróg narażone są na nielegalne wykopywanie. Ochrona tego cennego gatunku polega m.in. na usuwaniu krzewów i podrośtu drzew, malin i jeżyn, wycinaniu pojedynczych drzew dla zapewnienia odpowiednich warunków świetlnych i wypasie. W trakcie kwitnienia sasanki, aby zapobiec pozyskiwaniu okazów, prowadzony jest monitoring z wykorzystaniem fotopułapek oraz społeczne patrole z udziałem wolontariuszy.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zagrożona w znacznej części swojego europejskiego zasięgu, ujęta w załączniku II dyrektywy siedliskowej.
- Zagrożona w kraju, zamieszczona w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria EN).

Skalnica torfowiskowa

Saxifraga hirculus L., rodzina skalnicowate *Saxifragaceae*

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko
Bylina, kwitnie od lipca do września. Rośnie wyłącznie w płatach torfowisk alkalicznych.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Należy do gatunków najbardziej wrażliwych na zmiany klimatu. Siedliska skalnicy zagrożone są przesuszeniem w skutek obniżenia poziomu wód gruntowych. Kolejnym istotnym zagrożeniem jest ich zarastanie drzewami i krzewami oraz trzcina pospolita. Ochrona czynna polega na ręcznym wycinaniu podrośtu drzew i krzewów oraz okresowym ręcznym koszeniu. Istotnym warunkiem przetrwania gatunku w dolinie Biebrzy jest utrzymanie wysokiego uwodnienia torfowisk.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Zagrożona wyginięciem, zamieszczona w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria EN).
- Ginąca w Europie, ujęta w załączniku II dyrektywy siedliskowej.
- Relikt glacialny we florze Polski, obszar jej występowania pokrywa się z granicami ostatniego zlodowacenia.
- Biebrzański PN chroni większość krajowych zasobów skalnicy torfowiskowej.

Występowanie

Występuje w północnej i wschodniej części kraju, odnaleziona niedawno w Tatrach na jednym stanowisku. W Parku jest gatunkiem bardzo rzadkim, spotykanym jedynie w basenie górnym Biebrzy (m.in. w okolicach Szuszałewa).

Morfologia

Delikatna roślina osiągająca do 40 cm wysokości. Prosta, wzniesiona łodyga, górą jest rdzawo orzęsiona. Liście odziomkowe są ogonkowe i mają kształt lancetowaty, a łodygowe są równowąsko-lancetowate i siedzące. Kwiaty wykształcają się na szczycie pędu pojedynczo lub zebrane są po 2–5 w kwiatostany wierzchołkowe. Płatki korony są żółte, podługowate, w nasadzie pomarańczowo nakrapiane. Owocem jest torebka.

Wawrzynek wilczetyko

Daphne mezereum L., rodzina wawrzynkowate *Thymelaeaceae*

Występowanie

Spotykany na całym obszarze kraju. W Parku jest gatunkiem częstym. Można go zobaczyć przy szlakach turystycznych basenu środkowego, np. wzdłuż Kanału Kapickiego w Brzezinach Kapickich, na poboczach dróg Uroczyńska Grzędy i na stokach Góry Skobla.

Morfologia

Niewysoki krzew dorastający do 1,5–2 m. Gałązki za młodu omszone, z wiekiem nagie, z ciemną, pomarszczoną i lśniącą korą. Liście gęsto skupione na końcach gałązek, całobrzegie, lancetowate, spodem sinozielone, zwężające się w krótki ogonek. Lilioworóżowe kwiaty są najczęściej skupione po 2–3 i wyrastają bezpośrednio na pędach przed rozwojem liści. Nie mają płatków korony tylko 4-krotny kielich z rurkowatym

dnem kwiatowym. Wydzielają silny zapach. Owocami są kuliste, czerwone pestkowce rozwijające się wokół gałązki poniżej liści.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko

Kwitnie w marcu i kwietniu, niekiedy już w lutym, a w ostatnich latach nawet w styczniu (w łagodne zimy). Kwiaty produkują dużo nektaru i zapylane są przez pszczoły, motyle oraz muchówki. Nasiona rozsiewają ptaki (np. drozdy i rudziki), które wydalają niestrawione pestki. Rośnie w lasach liściastych i mieszanych, zaroślach i zbiorowiskach okrajkowych na grądzikach.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Wawrzynek wilczetyko nie jest zagrożony, wystarczająca jest w jego wypadku ochrona bierna lasów.

Warto wiedzieć:

- Podlega częściowej ochronie gatunkowej.
- Roślina lecznicza oraz silnie trująca.
- Wawrzynek obok leszczyny jest najwcześniej kwitnącym w Polsce krzewem.

Wierzba lapońska

Salix lapponum L., rodzina wierzbowate *Salicaceae*

Występowanie

Jest gatunkiem bardzo rzadkim w kraju, znanym obecnie z trzech obszarów: Karkonoszy, północno-wschodniej Polski i z Lubelszczyzny. W Parku stanowiska wierzby lapońskiej znajdują się w basenie górnym (okolice Szuszałewa) i dolnym Biebrzy (Bagno Ławki).

Morfologia

Krzew o wysokości 1–2 m, wyróżnia się srebrzystoszarą barwą liści. Młode gałązki są srebrzyście owłosione, z czasem brunatnieją, mają wiśniowy odcień i są błyszczące. Liście mają kształt eliptyczny i są całobrzegie, od spodu pokrywa je srebrzystoszary kutner, z wierzchu są gęsto owłosione i szarzielone. Kwiatostany (kotki) są gęste i wielokwiatowe. Owocem jest torebka, pękająca kłapami.

Biologia i ekologia gatunku oraz siedlisko

Dwupienny krzew, część osobników wytwarza kwiatostany (kotki) żeńskie, a część męskie, w warunkach biebrzańskich kwitnie w maju i czerwcu. Jest rośliną owadopylną i miododajną. Związana z otwartymi torfowiskami niskimi i mechowiskami, rośnie także w miejscach częściowo ocienionych jak: zarośla brzoźowo-wierzbowe i młode brzeziny.

Zagrożenia i ochrona w Parku

Głównym zagrożeniem jest zarastanie stanowisk przez inne, bardziej konkurencyjne krzewy i drzewa. Pewne zagrożenie stanowi potencjalne krzyżowanie się z pospolitymi gatunkami wierzby (np. wierzbą iwą, szarą i rokitą), co prowadzi do powstania mieszańców i wypierania czystej formy. Na wybranych stanowiskach, szczególnie narażonych na zarastanie przez brzozę omszoną, olszę czarną i inne gatunki wierzby, ogranicza się ich ekspansję przez ręczne, częściowe usuwanie oraz ścinanie na wysokości ok. 1,5 m.

Warto wiedzieć:

- Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.
- Gatunek krytycznie zagrożony wyginięciem, zamieszczony w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (kategoria CR).
- Biebrzański PN (obok Karkonoszy) jest największą ostoją tego gatunku w kraju.
- Relikt glacialny we florze Polski.

Biebrzański
Park Narodowy

Zwiedzając Biebrzański Park Narodowy, pamiętaj,
że to obszar o wyjątkowym znaczeniu przyrodniczym.
Ufamy, że szczególny charakter tego miejsca skłoni Cię
do zachowania zgodnego z obowiązującymi tu zasadami.
Życzymy miłych wrażeń!

Biebrzański Park Narodowy
Osowiec-Twierdza 8, 19-110 Goniądz
tel.: 85 738 06 20 / 85 738 30 00
e-mail: sekretariat@biebrza.org.pl
bbpn.gov.pl

**Polskie
Parki
Narodowe**

BILETY ONLINE

ePARKI.pl

Tekst: Agnieszka Henel

Zdjęcia: Beata Głębocka (BG), Agnieszka Henel (AH), Krzysztof Henel (KH),
Monika Jaszczyk (MJ), Piotr Marczakiewicz (PM), Piotr Tałałaj (PT).

Zdjęcie na okładce: obuwik pospolity, fot. Krzysztof Bach

ISBN 978-83-60774-40-3 | Wyd. I Osowiec-Twierdza 2025

W trosce o bagna i ludzi